

Dao - pot resnice v daoizmu

MAJA MILČINSKI

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za filozofijo,
SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

IZVLEČEK

Članek obravnava daoistični pristop k doseganju resnice in njegove implikacije na področju osvoboditve, saj gre pri daoizmu za eno od azijskih soterioloških filozofskih šol, ki so povezovala teorijo s prakso. Dao in vprašanje "Kje je pot?" Za razliko od evropske filozofske države v smeri vpraševanja o tem, "Kaj je resnica?", so se daoistični filozofi posvečali vprašanju "Kje je pot?" (dao) in teoriji in praksi praznine, odsotnosti hotenega delovanja, izničenja jaza in odpravljanja notranjih ovir na poti do osvoboditve. Poti do resnice in osvoboditve sta zatorej ena in ista. Za razliko od evropskih filozofskih in socialnopolitičnih debat o determinizmu in svobodni volji, daoistična filozofija kaže pot DOSEGANJA svobode in se ne zadovolji z jalovimi debatami o prisotnosti oziroma odsotnosti le-te. Osvoboditev iz okov Ega, ki je pogoj doseganja resnice in svobode v daoizmu, omogoča tudi držo nevezanosti, odpetosti, ki je značilna za filozofijo Karma Yoge. Osebna osvoboditev, ki je hkrati tudi pot do resnice, zahteva od posameznika, da ne podlega sadovom svojega dela (Karma Yoga), da se poenoti z Daom in preseže svoj Jaz.

Ključne besede: Dao, resnica, osvoboditev, svoboda, dolgoživost

ABSTRACT

DAO - THE WAY TO TRUTH IN DAOISM

This paper discusses the Daoist approach to achieving freedom and its implications on the field of liberation. Daoism is one of the Asian soteriological philosophical traditions that has developed their philosophies on the basis of a unity between theory and practice. The central theme of Dao is the question "Where is the Way (Dao)?" The answer Dao provides involves both the philosophy and practice of emptiness and the absence of Ego, or the absence of any intentional activity. In contrast with the European philosophical quest directed more to the question "Where is the truth?", the Daoists concentrated on cultivating various techniques for the transformation and transcendence of Ego which might be in conflict with external limitations. Rather than engaging in philosophical and socio-political debates about determinism and free will, Daoism laid the emphasis on various ways of achieving freedom, and not on the question of the universal presence or absence of it. Detachment from the results of one's work, cultivation of the unity with Dao, and the ways of transcending the Ego are necessary steps in the process of the Daoist way of achieving freedom, which is also the Way to the Truth.

Key words: Dao, the truth, liberation, freedom, longevity

Osnova daoistične filozofije je znamenita knjižica enainosemdesetih izrekov Dao de jing, domnevnega avtorja Lao Zija, ki naj bi bil Konfucijev sodobnik. Kot dvorni arhivar naj bi bil razočaran ob propadanju dinastije Zhou in je končno zapustil svoje delovno mesto ter odšel "proti Zahodu", kot govori legenda. Svojo knjižico naj bi napisal na željo čuvarja gorskega prelaza, tako rekoč po naročilu - zapis povzetka njegovega nauka. Dao de jing naj bi bil namreč pogoj, da je Lao Zi sploh lahko zapustil Kitajsko. Potem se je izgubila vsaka sled za njim. Če je bilo to največkrat v tuje jezike prevajano kitajsko delo - Dao de jing - pisano na ukaz, je seveda vprašanje, če je v njem sploh ujeto najgloblje bistvo avtorjevih spoznanj, ali pa je pravi Lao Zi tisto, kar ni bilo nikoli in nikjer napisano. Z zapisom dela je Lao Zi, ta "Veliki mojster skritega", kot ga tudi imenujejo, pritril ironiji tega, kar so ugotavljali njegovi razlagalci in konfucijanski kritiki, da je namreč s pet tisočimi pismenkami poskušal izraziti tisto, "česar izreči ni moč".

Če je Dao izrekljiv,
to ni večni Dao,
če ga je moč imenovati,
to ni večno ime.
Brezimeni -
je Neba in Zemlje začetek,
imenovani šele - pramati desetstisočernih
stvari.¹

Situacijo morda lahko primerjamo s tisto pri izkopavanju Pompejev. Namesto ostankov ljudi in živali, ki jih je bil zasul vulkanski pesek, so odkrivali le votline, ostala je namreč zgovorna praznina, ki je verno odražala tisto, kar so arheologi iskali. Tako je Lao Zi s svojim naukom takšna vulkanska lupina, negativni odlitek nečesa neizrekljivega, o čemer govori le vrsta paradoksov. O Dao je zapisano:

Dao modrega: deluje, pa ne tekmuje.²
Njegovega imena ne poznam. Nerad ga Dao imenujem.³
Dao je večni in brez imena.⁴
Skrit in brez imena je Dao.⁵

Tudi kitajska pismenka Dao sodi v kategorijo težko prevedljivih besed idejne zgodovine. Znova in znova so jo poskušali prevesti, vendar zaman. Prav pisano sliko bi lahko sestavili iz imen, s katerimi so v evropskih jezikih označevali Dao: ratio, razum, smisel, metoda, zakon, pot, bog, temelj sveta, beseda, prava pot, božanstvo, princip, življenje itd.⁶ Glede na Lao Zijevo temeljno ugotovitev, da "če je Dao, izrekljiv, to ni večni Dao", da torej o Dao ni mogoče zgolj diskurzivno razglabljati, pa vendarle ni edina pot molčati o njem. Najrazličnejše šole na Kitajskem so se in se še vedno sklicujejo na Dao, ki je za Kitajce najvišja instanca, poslednja resničnost. "Kje je pot?" (Dao) in ne "Kaj je resnica?", je bilo za mislece Kitajske ključno vprašanje,⁷ ki kaže na

¹ *Dao de jing* I. V: *Klasiki daoizma*. Slovenska matica, Ljubljana, 1992, 53.

² *Ibid.*, 169.

³ *Ibid.*, 88.

⁴ *Ibid.*, 99.

⁵ *Ibid.*, 113.

⁶ Gellert Beky, *Die Welt des Tao*. Verlag Karl Alber, Freiburg-München, 1972, 35.

⁷ Angus C. Graham, *Disputers of the Tao*. Open Court, La Salle, Illinois, 1989, 3.

usmerjenost v prakso. Če bi Dao želeli definirati z zgolj razumskimi pojmi, bi doživeli popoln neuspeh, kajti Dao se izmika vsakemu poskusu določitve z zgolj razumskimi pojmi. To naravnost primerja Lao Zi s skromnostjo ali z velikopotezno nesebičnostjo: oživljati, prehranjevati, ustvariti, ne da bi hotel posedovati; delovati, ne da bi to poudarjal in se skliceval na to; vzdrževati, pa ne obvladovati, to je krepost daoizma, način, po katerem deluje Dao. Dao povezujejo tudi s principom ženskosti. Če je res, da je Dao mogoče doseči le s kongenialnostjo z ženskostjo, z meditacijo in intuicijo, potem tudi ni nič izrednega, da so bili prav mistiki, umetniki in pesniki tisti, ki so skozi "vrata globoke ženskosti" vstopili v duh Daa. Z besedami kitajskega filozofa: "Ustvaril sem zmajsko vezeno, pa jo glejte in občudujte." Igle namreč ni v vezeni, iskati jo moramo drugje. Analogno tudi intuicija ni prisotna v besedah samih, temveč jo je mogoče iskati le onkraj njih. Vednost, h kateri daoizem vodi, ni samo plod razumevanja, pač pa bolj doživetja. To je tisti tip dožemanja sveta, ki ga Kitajci imenujejo *wu-zhi*, odsotnost vednosti oziroma znanja, saj tu ne gre za del, ki bi bil izrezljan iz celote, pač pa za udeležnost v celovitosti, zrenje na dogajanje *sub specie aeternitatis*, gojenje kozmične zavesti. Diskurzivno znanje tako po mnenju daoistov uvaja množstvo v našo duhovnost, osvajanje resnice (resnično "spoznavanje") pa naj bi vodilo k zaobjetu celovitosti, združenju z Daom oziroma uztju notranje luči. Tu torej ne gre za spoznanje, do katerega se človek mukoma dokoplje po poti diskurzivnega, logičnega mišljenja, pač pa za razsvetljenje, katerega pogoj je duhovno očiščenje. Tu igra pomembno vlogo preobrazba na poti do svobode, ki vodi skozi stopnje meditativne zbranosti in dihalne in jogijske tehnike, ki jih je razvijala predvsem religijska smer daoizma (*daoijiao*). Od daoističnega modreca se torej ne zahteva, da bi se umaknil iz družbe oziroma sveta, pač pa lahko ostane med ljudmi in hkrati "zunaj sveta" in živi kot preprost človek med drugimi ljudmi.

Doseganje praznine kot pogoja osvoboditve predpostavlja na eni strani izničenje jaza, se pravi vsega, kar je v nas lažnega in iluzoričnega, na drugi strani pa - ko je bitje tako osvobojeno - vodi v rojstvo resnice. V daoizmu sta torej resnica in svoboda tesno povezani. Pojem odsotnosti delovanja (*wu-wei*) je često napačno interpretiran v smislu "nič delati". Označuje delovanje v skladu z notranjo lučjo, ki je Dao. Četrto poglavje Dao de jinga opisuje to dejavno nedejnost, aktivno nedelujočnost, pri kateri ne podležemo sadovom svojega dela, naravnost, ki je potrebna na poti osebne osvoboditve.

Umakniti se, ko delo je opravljeno,
takšen je Dao Neba.⁸

Zato deluje modri brez dejanj,
pouk deli brez besedi:
Tako stvari uspejo brez odpora,
pusti jim rast, pa jih ne poseduje,
dela, pa nič zase ne terja,
ničesar ne lasti si, kar je ustvaril.
Ker nič ne vzame,
nič ne izgubi.⁹

Tu se daoizem srečuje z naukom *Bhagavad-gite* in *Karma Yoge*.

⁸ Dao de jing 9. V: Klasiki daoizma, 65.

⁹ Dao de jing 2. V: Klasiki daoizma, 55.

Delo ne veže ga, ker je
z vsem zadovoljen, kar dobi,
in sploh zavisti ne pozna,
mu isto je uspeh, poraz,
je onstran bolečin, slasti.¹⁰

Vivekananda problem svobode v svojem delu *Karma Yoga* opisuje takole:

Odrecite se vsem sadovom dela; delujte v dobrem in iz ljubezni do dobrega; takrat samo boste doživeli popolno odvezanost. Tedaj se bodo zdrobile vezi, ki vam oklepajo srce, in doživeli boste popolno svobodo. To je tista svoboda, ki je smoter Karma Yoge.¹¹

Za razliko od pojmovanja blaženosti in svobode kot zadovoljitve potreb, daoizem zagovarja način doseganja svobode kot prilagajanja potreb in pričakovanj. Čeprav pri preučevanju neevropskih filozofij često uporabljamo iste termine, kot jih v svoji tradiciji goji evropska filozofija, pa lahko prav na primeru pojma svoboda vidimo, kako so razumevanja istih konceptov lahko v različnih kulturah ali različnih filozofskih šolah ene in iste kulture drugačna.

Kontrastivna filozofija naj bi nam tu bila v pomoč, da uvidimo oba vidika svobode: svobode kot stanja brez zunanjih omejitev in prisil, ki ga uresničuje posameznik brez notranjih omejitev in prisil. Azijske filozofije so na različne načine problematizirale prav ta drugi vidik: posameznikove želje in voljo, in niso tako poudarjale zunanjih omejitev posameznikove svobode. Prevladujoči načini doseganja svobode v evropski tradiciji so določili tudi pot osvobajanja njenih subjektov. Če je svoboda razumljena kot odsotnost omejitev in prisil, potem sloni pot doseganja le-te na odstranjevanju omejitev, zaprek in zunanjih motenj in tako se zagotavlja večji in bolj zaščiten prostor, v katerem lahko posameznik ravna v skladu s svojimi željami in potrebami.

Daoist pa dosega svobodo z druge strani. Namesto da bi se osredotočal na odstranitev zunanjih omejitev in prisil, goji tehnike spreminjanja Jaza, ki bi utegnil biti v konfliktu z zunanjimi omejitvami. Namesto kritike okolja in zahtev po širitvi prostora uveljavljanja posameznikove volje in zadovoljevanja njegovih želja, je daoist kritičen do sebe in vzpostavlja in vzdržuje harmonijo s svojim okoljem. Ta daoistična teorija svobode izhaja iz spoznanja, da sta omejitev in omejeni medsebojno odvisna, pogojeta drug drugega.

Velike nezgode lahko zaznavam, ker imam jaz.
Če bil bi ga prost,
bi tedaj zame obstajala še kaka nezgoda?¹²

Še več, kot to Lao Zijevo misel razvije Zhuang Zi: To, kakšne omejitve in prisile gojiš, je odvisno od tega, kakšen človek si.

Ribe žive v vodi in uspevajo, če pa bi ljudje poskušali bivati v vodi, bi pomrli.¹³

Pri tem citatu ne gre samo za naravne omejitve živali in ljudi, pač pa tudi za dejstvo, da posameznikove konkretne želje in ambicije definirajo tudi določene omejitve in prisile.

¹⁰ Bhagavad-gita, *Gospodova pesem*. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1970, 31.

¹¹ Vivekananda, *Karma-Yoga*. Maisonneuve, Paris, 1938, 129.

¹² *Dao de jing* 13. V: *Klasiki daoizma*, 70.

¹³ *Zhuang Zi*. V: *Klasiki daoizma*, 317.

Bolj ko si želiš ali pričakuješ, manj si svoboden, ker je več omejitev, ki jih moraš premagati, da bi zadovoljil potrebe ali uresničil pričakovanja. Obstaja zveza med jazom in njegovimi omejitvami. Jaz ni nekaj, kar bi bilo kar dano po naravi, ampak je to pojmovanje samega Sebe. S tem, ko se imamo za tega in tega, se pojmuje kot takšnega in takšnega, takšni tudi postajamo in tudi določamo svoje lastne omejitve in ukleščanja. Nekateri ljudje postanejo žrtve lastnega pojmovanja sebe samega.

Manj želja in idej o samem sebi imaš, manj omejitev imaš. Če torej nimaš pričakovanj in idej o samem sebi, nimaš omejitev. To ne pomeni, da boš postal vse-mogočen oz. da te nič ne bo doletelo, ampak da ti nič ne pomeni omejitev in da nimaš takšnih idej o samem sebi, ki bi ti onemogočale v celoti razviti tvoje potenciale.

Daoistično doseganje svobode torej pomeni odrekanje Jazu zaradi poistovetenja z Daom, veliko naravo, in tako te te omejitve več ne zadevajo.

Najvišji človek je prost svojega Jaza, duhovni človek je prost svojih del, poklicani svetnik je prost imena.¹⁴

To pomeni, da živi, ne da bi bil ločen od svojega okolja, ne pa da je "nesebičen", tudi se to ne tiče področja njegove osebne "identitete". Razume se raje kot del narave, kot pa kot posameznika, ločenega od nje. Ne dela razlik med "notranjim" in "zunanjim".

Pravi ljudje preteklosti niso poznali ne radosti nad svojim rojstvom, niti ne odpora do smrti. Njihov vstop v svet telesnosti jim ni vzbujal veselja, njihov odhod v onostranstvo ne odpora. Ravnodušno so odhajali, ravnodušno so prihajali. Svojega izvora niso pozabljali, k svojemu koncu niso stremeli. Sprejemali so svojo usodo in se nad njo veselili. Pozablajoč smrt so se vračali v onostranstvo. Tako s svojim zavestnim delovanjem ne omejujejo smisla in ne poskušajo s svojimi človeškimi silami pomagati Nebu. Takšni so pravi ljudje.¹⁵

Da pa bi prišel do te stopnje, se moraš odreči svojemu "danemu" duhu in zato Zhuang Zi svetuje: postenje duha, sedeti in pozabiti, pozabiti nase, izgubiti Sebe. V tej prazni sobi, kjer naj bi bila rojena svetloba, je rojena svoboda. Dao nima Jaza, Sebstva, nima želja ali pričakovanj, nima idej o samem sebi. Zato je popolnoma svoboden. Zato pomeni identificirati, poenotiti se z Daom, odreči se Jazu, Sebstvu. To pa ne pomeni nikakršne samorepresije, pač pa pozabljenje Sebe, v katerem ne ostane ničesar več, kar bi moglo trpeti represijo. Če nimaš nikakršnega načrta, tudi nič ne ostane nestorjeno. Če nimaš pričakovanj, tudi ni razočaranj.

Ko spoznaš večne naravne zakone, ne boš pričakoval ničesar, kar bi bilo v nasprotju z njimi. Življenje in smrt sta kot zaporedje letnih časov. Ob smrti žene ne žaluje, kar ne pomeni, da je ni ljubil. V daoističnem kontekstu ljubiti ne pomeni, da bi moral biti ljubljeni vedno prisoten. Spoznanje večnega ga osvobaja od žalovanja.

Umreti, pa ne biti pozabljen, to je umetnost dolgoživosti.¹⁶

¹⁴ *Ibid.*, 176.

¹⁵ *Ibid.*, 217.

¹⁶ *Dao de jing* 33. V: *Klasiki daoizma*, 101.